

Botos Katalin:

Miért nem megy tanárnak a mai fiatal?

(az oktatási és egészségügyi fizetések történelmi elmaradásának okai)

Mindnyájunkat aggaszt a felpörgő infláció. Sokan vannak, akik elégedetlenek a fizetésükkel, nemcsak a jelenlegi inflációs jelenség miatt, de általában is, összehasonlítva a többi ágazatban kereshető bérekkel. Az amióta a világ - világ, vagyis amióta korszerű piacgazdaságban élnek a fejlett országokban az emberek, úgy volt, hogy az értelmiségi bérek magasabbak a munkásbéreknél. Ennek közgazdasági indokoltsága abban rejlett, hogy a diplomáért bizony többet kell tanulni. Élet-időnkől többet áldozunk e szakképesítés megszerzésére. Demokratikus országokban (Svédország, Dánia) ez a különbség nem volt korábban se borzasztó nagy, de a zászlóshajó, az USA már a hetvenes években is erősen kiemelte a tanári és orvosi béreket. Akik nem hagyták leszakadni ez utóbbi béreket az átlagtól, sőt, azok az országok, pl. Finnország, amelyek erre a két ágazatra külön figyeltek, ma is a legjobban fejlődő csoportban vannak. Ez teljes mértékben érthető, hisz a humántőke napjaink fejlődésének a motorja.

Igaz, korábban még *nem* arról volt szó, hogy a fiatalság döntő része középiskolát végez, sőt, tovább tanul. Úgymond, értelmiségi munkás lesz; pontosabban, nem kétkezi munkás. A technika fölöslegessé tett sok fizikai munkát, s így a fiatalok már csak azért is tovább tanultak, hogy kitolódjék a munkaerő-piacra való kilépésük. (Számos fejlett országban, különösen Dél-Európában, igen magas a fiatalok munkanélküliség aránya, ami ezt a problémát jól jelzi.)

De természetesen, a jelenség mögött meghúzódik az is, hogy az államok – mindenféle állam-ellenes ideológia ellenére – , garantálnak valami megélhetési minimumot polgáraiknak, hogy a demokratikus választásokon rájuk szavazzanak. Így kevesebbet hajtat a munkára kényszerülés. Mondhatjuk, a mai kor embere, különösen a fiatalsága, válogatósabb lett a munkák iránt, s menekül a nehéz fizikai terhelés elől. Persze, ezek csak általánosságok. Vannak hivatástudattal rendelkező emberek, akik az ápolónővéri munkát vállalják, noha nem túl megfizetett... De bizony, az orvosok, akiknek a nemzetközi mobilitásra jó lehetőségük volt, lassan elszivárogtak onnan, ahol a bérük – figyelembe véve azt a hosszú tanulmányi időt, amit e diploma megszerzéséhez be kell fektetni –, irreálisan alacsony volt.

Vannak azonban szép számban un.” büfészakon” végzettek. Ők csak azért tanultak, hogy eltöltsék valamivel az időt. Se képességük, se egyéb körülményeik nem teszik őket alkalmassá arra, hogy olyan szakmákat, amelyekhez komoly természettudományos képzettség kell, magas szinten elsajátítsanak.

Viszont a felsőoktatás, *mint szakma* – nem túl egzakt meghatározással – , „divattá vált”. A felsőoktatás *szakmává*, megélhetési forrássá lett. Nem az lesz egyetemi oktató, aki a legkitűnőbb a szakmában, hanem, aki meg tudja szervezni, hogy legyen hallgatója... El tud fogadtatni olyan képzéseket, amelyekre jelentkeznek fiatalok... S mivel az egyetemeken fejkvótákból élnek, neki aztán lesz tanári katedrája. ... A tovább tanuló fiataloknak meg így 4-5 évvel kitolódik a munkába lépésük (és a párválasztás is...).

Aki csak teheti, a középiskolákból tovább tanul. Az utóbbi nem is lenne akkora baj, ha később a mérnökember is felülne a traktorra, tehát, a tanultság még nem jelentené a fizikai munka lenézését. De ott, ahol ez nem így van, a fizikai szakmák területére csak az marad, aki nem tud – esetleg már középiskolai szinten sem – igazán tanulni. Vagyis egy olyan szelekció megy végbe, amely a mesterségek, egyszerűbb szakmák humántőkájének minőségét erősen lerontja.

Akinek nem álma az , hogy esztergáljon, asztalos, vagy vízvezeték-szerelő legyen, az bizony csak akkor választja ezt a szakmát, ha jól lehet vele keresni. *Ez a bérszerkezetet eltorzítja* a korábbihoz képest: a sokat tanuló emberek fizetése *alacsonyabb lesz*, mint akik már adott esetben 14-16 évesen munkába álltak.

Persze, kérdéses, hogy a társadalomnak valóban van-e annyi fehér gallérosra szüksége?... *Szociológusra*, politológusra, pszichológusra, közgazdászokra, anglisztikát, különleges nyelveket tanulóakra, és egyéb humán tudományokat művelőre... Ne értsük félre egymást: *Jó szakemberekre* ezekből a hivatásokból is szükség van. De vajon ennyire?...

Nálunk, ha körülnézünk, azt látjuk, hogy a sokféle társadalomtudományi területen tovább tanuló fiatalok sokszor egészen más területeken kötnek ki, kenyérkereseti lehetőségként. Bölcsészek elég jól el tudnak helyezkedni, de nem feltétlenül tanult szakmájukban, hanem a modern társadalom által kínált különféle – gyakran az üzlettel kapcsolatban lévő – területeken. Nyelvész végzettségű, például egy *call center*-ben. De véletlenül sem egy általános iskolában, nyelvtanárnak! S a matematika szakon végzettek se mennek el tanári pályára, hanem esetleg bankba, kockázat-elemzőnek.

Valójában ennek a jelenségnek a magyarázatát keressük...Miért van ez így?? Miért nem megy tanárnak a mai fiatal?

Sok keresgélésre nincs is szükség: Azért, mert **gyalázatosan le vannak maradva a tanárbérek**. Az orvos-bérek is le voltak maradva, de azon az elmúlt évben radikálisan emeltek. (Igaz, a kiszolgáló személyzetén nem...)

Az emancipáció hatása

Még egy kicsit elmélkedhetünk az okok szélesebb körén. Világméreteken „kitört” a női emancipáció. Ez tudom, így nem túl szimpatikus megfogalmazás, és én legyek az utolsó, aki

a női egyenjogúsággal nem ért egyet. De valójában két ok is szerepet játszott ebben: a technikai haladás, ami számos női munkát a háztartásban fölöslegessé tett, és a születés-szabályozás, ami a gyerekek számát a fejlett országokban radikálisan lecsökkentette. Ez utóbbi is a tipikus női tevékenységi területek fontosságát mérsékelte. Nincs igazán szükség az otthonokban a női munkára... A világ is olyan irányban változott, hogy az öntudatos nők tanulni akarnak – helyesen –, és magukhoz méltó társat keresnek. Ilyet meg leginkább a felsőoktatási tanulmányaik során találtak. Ha ott nem, akkor bizony elég nehéz a helyzetük. A felsőoktatásban túlsúlyba kerültek a nők – (persze, szakmánként differenciáltan). *Különösen elnőiesedik* a pedagógus szakma, munkahely lesz számukra az iskola. Nem két-három gyereket nevelnek minőségi felnőtté (mint Bolberitz Georgina Heller Farkas akadémikus gyermekeit, akikből két újabb akadémikus is lett), hanem sok gyereket egy-egy speciális tárgyra oktatnak. Hogy vajon *nevelnek-e*, ez külön kérdés...

A felsőoktatás részben a társasági életet is pótolja. Hiszen hol másutt van mód ismerkedni hasonszórú „értelmiségekkel”? Általánossá válik a továbbtanulás. A hagyományos társ-közvetítési módoknak a modern világban befellegzett. Az iskola és a munkahely az, ahol más emberekkel találkozol. A társas kapcsolatok egyéb formái összeszűkültek. Szülők szerepe a társkeresésben lenullázódott, kisebb társas körök alig vannak. Nincs tollfosztó és kalácska, vagy polgári tánciskola és házi zsúrok.... A globalizáció a magányos tömeg felé visz. Nincs manapság KISZ tábor, kevés a cserkész-csapat, nincs igazán ifjúságpolitika (legalább is hazánkban). (Ne azt nevéssék, hogy a KISZ táborokra utaltam... De a kommunisták valóban odafigyeltek a fiatalságra, jobban, mint a jelenlegi szisztéma. És vicces módon, sokaknak pozitív élményük maradt azokról az időkről.)

Gazdaságirányítási problémák

Miért olyan alacsonyak a bérek nálunk ezekben az említett szakmákban? Vagy pontosabban: miért van így, majd 7 évtized óta? Magyar sajátosság lenne? De nem egészséges, az biztos. Senki nem vette észre ezt eddig?

Nem lehet azt mondani, hogy az elmúlt évtizedben a vezetés ezt egyáltalán nem látta. Hiszen, a tanárbérek az utóbbi 12 év alatt átlagos ütemben emelkedtek. Még életpálya modellt is kidolgoztak a tanároknak. (Csak azt nem nézték, milyen *kezdő bérszintről* indul, s az a szint mennyire elfogadhatatlan.) Az egészségügyi bérekben is volt *emelgetés* az elmúlt évtizedben. Nem mondható, hogy nem történt semmi. De itt se nézték *az alapvető lemaradást*. Ez olyan régen fennállt, hogy fel se tűnt. Azt, hogy több, mint 30 éve, a tanár- és egészségügyi-szociális bérek **a számtalan ágazat közül** (van vagy 32 ágazat a statisztikában!!!) **a két utolsó helyen vannak a sorban!!!** Ez olyan mértékű lekezelése a humán ágazatnak, hogy valóban vérlázító. És roppant kártékony hatású, a hosszú távú fejlődésre. Az ember ismét csak elgondolkodik: Hogyhogy ezt „odafönt” nem látták?

Hogyhogy azt hitték, hogy elég, ha esetleg az átlagnak megfelelő ütemben emelik azt, *ami végletesen le van maradva*? Hogyhogy senki nem figyelt föl erre a diszkrpanciára?

A széttagolt miniszteri tárcák összefogására a miniszterelnökségnek kellett volna képesnek lennie. *Nálunk ez a csúcs-szerv.* Az ő dolga lenne a társadalompolitikát kiszolgáló gazdaságpolitika koordinálása. A szaktárcák értsenek a saját területükhöz, ez rendben van. (Természetesen, szakmailag kompetens miniszter alatt!) Valakinek azonban a tárcákat össze kell fogni. A politikai feladatot megadja a miniszterelnök. De ehhez a koordináló munkához igen hozzáértő csapat kell. Abban, ahogyan a Miniszterelnök korábban az EMMI-ben össze kívánta hozni a humán ágazatokat, ennek a csírája benne rejlett. De az EMMI vezetésének a gazdasági hozzáértése és a gazdasági tárcákkal való kapcsolata, érdekérvényesítési ereje kb. nulla volt. Nyilván, ez azért személyfüggő is volt. (Nem megoldás azonban, ahogy szétszedték.)

Egyetlen ilyen Miniszterelnökséget vezető személy részéről nem láttam ambíciót erre a koordinációra. Pláne, hozzáértést; de még csak egy kis figyelmet sem. Pedig, ahogy Heller Farkas Gazdaságpolitika c. munkájában megírta, a gazdaságpolitika feladata és célja a társadalompolitika szolgálata. Ezt nyilván valakinek össze kell hangolnia! Azért bánt ez különösen, mert a finneké, például, volt ország-méretű társadalompolitika. Nálunk, sajnos, ilyen nem tapasztaltam.

Azt a magyar politika – a miniszterelnök – jól megértette, amit Clinton mondott. „The economy... you fool...” Kifejezetten a gazdasági mutatókra koncentrált. Azok sajna, elég rövid távúak. Lehet arra gondolni, hogy az *emberek a pénzből értenek*, s akkor választanak meg egy kormányt újra, ha a reálbérük, reáljövedelmük emelkedik. Ezt egy tanulmányban fehéren-feketén bebizonyítottuk Botos Józseffel a statisztika adataira támaszkodva. (Cikkjavaslatunkra a szaklektor azt mondta, „ezt e nélkül is lehetett tudni”... Ennyit a szaklektorokról!) Egyébként, a nyugdíjas rétegnél kevésbé vették figyelembe a jövedelem-emelés szempontjait. Ott a „megőrzésre” törekedtek, ami egy alacsony inflációs környezetben nagyjából ment is. Inkább a látványos, eseti nyugdíj-kiegészítésekkel igyekeztek a politikai támogatást megnyerni. De ami a dolgozó réteget illeti: ott elég liberális szemléletű volt gazdaságilag a mi konzervatív kormányunk is, ahhoz, hogy mindig *átlag-mutatókkal* dolgozzon. Hiszen a liberális gazdaságtan óckodik attól, hogy a szabályozásban differenciálást alkalmazzon. De elég okos volt a politikai vezetés a maga nemében, hogy pénzosztással csináljon választási politikát... (Különösen, ha megijed egy ellenzéki összefogástól, mint tavaly ősszel.)

Mi a manónak kellett szja visszaosztást csinálni? *Fűnek, fának?* Miért nem lehetett volna azt az összeget, amit úgymond, *„a gazdaság megenged”, ezekre a korrekciókra fordítani?* Igen, differenciált módon! Helyreigazítva a torzulásokat.

Úgy gondolom, azért, mert a vezetés rövid távú politikai reakciókban gondolkodott. Meg hát bizonyos dolgokat nem is tudtak. Igen: **MERT** valóban **NEM TUDTAK**. Például azt, hogy mi az oka a humán területek évtizedes bérlemaradásának.

(S most jön az önfényezés:) DE ÉN TUDTAM! (Elnézést kérek ezért az önhittségért.) Évtizedek óta hívjuk fel Botos Józseffel a figyelmet ezen ágazatok bérlemaradására. Persze, hogy bosszant, hogy kutya se figyelt rá. Csakis akkor lépett a vezetés, ha a fejére esett a téglá.. Ha elmentek az orvosok... – covid veszély idején...

Nos, miért ilyen alacsonyok tehát a bérek? ?

Messzire kell az időben visszanyúlni a magyarázatért.

(Kérem, ne mondják azt, hogy „ne jöjjön ilyen óhéber dumával”!! Ne mondják, hogy ilyen régi dolgokra nem lehet már visszautogatni. Sajnos, ilyen messzire kell időben visszamennünk, hogy magyarázatot kapjunk a jelen helyzetre!!!)

Európában a II. vh. után csak két országban volt – tudomásom szerint – valutacsere: a németeknél és nálunk... Nem is csoda: itt volt a két legnagyobb infláció.

De nálunk ez a Kommunista Párt ideológiai befolyásával történt. Szakmailag Varga István korrekt javaslatot dolgozott ki: a béreket az 1938-as szint bizonyos százalékában meghatározva, biztosították a fogyasztói áruárlapot, megfelelő árakkal. Ebbe azonban már két helyen is belejátszott az ideológia.

Egyrészt: a Párt az agrárjövedelmeket nagyon alacsonyra akarta leszorítani, hogy a magángazdák adják fel a gazdálkodást, és lépjenek be a TSZ-be. Ezért az agrárarak irreálisan alacsonyok voltak. Ez az alacsony ár persze, jól jött a munkásbéreknél is, hisz az élelmiszer olcsósága így nagyobb reálfogyasztást tett lehetővé.

A másik beavatkozás: a 38-as béreknél a munkásoknál 80%-os szorzót használtak; az értelmiségnél viszont csak 50%-osat!!! Ez a feje tetejére állította a bérszerkezetet. A munkásbérek magasabbak lettek az értelmiségi béreknél. A tanároknál még kedvezőtlenebb volt a szorzó. A Klebelsberg-i tanár kart mielőbb le szeretne cserélni ideológiailag fejlettebb tanárookra a rendszer... Ez bizony *tudatos lerohasztás* volt.

Ami az egészségügyet illeti, egy helyi, vidéki példával szolgálhatok. A szentesi kórház országos hírv sebész igazgató-főorvosát a kommunisták udvart söpörni tették le... „Tanulja meg, mi a kétkezi munka!” Bugyi doktort csak akkor rehabilitálták, amikor a párttitkár fiát kellett műteni. Ez nem mese, hanem valóságon nyugvó, igaz történet. (Bugyi doktor mentette meg férjem életét 1957-ben, amikor őt az 56-os szereplése miatt a karhatalmisták félig agyonverték...)

Természetesen, később látták, hogy korigálni kellene. Annál is inkább, hiszen jöttek már a „saját erők”. (Korábban hány elhivatott, tanárnak készülő kortársamat nem engedtek ideológiai alapon a pályára! Sorolhatnám, rajtam, s férjemen kezdve...) A marxista-leninista agy mosással nevelt fiataloknak már jó lett volna jobb béreket adni.

Kezdetben a jóvátétel, majd a béke harc háborús felkészülése szívta el a forrásokat; aztán, a hetvenes években az eladósodás. Az adósságszolgálat keményen elvitt minden fölösleges fillért. Gazdaságunk a csőd szélén volt. Az eladósodás vezetett el végül is a rendszerváltáshoz. (Meg az e miatti reálbér-zuhanás. És legfőképpen, magának a Szovjetunióknak az összeomlása...)

Az eladósodás miatti adósságszolgálat a rendszerváltás után is elszívta a korrekcióra esetleg lehetőséget adó forrásokat. Örültünk, hogy egyáltalán talpon tudtunk maradni. Nyugat-Európa meg ezt a problémát se meg nem értette, se nem akarta igazán érteni. A csatlakozáskor sem. 2010-ben is keményen ragaszkodtak a maastrichti kritériumokhoz – ha akkor az ország nem vállalja e nagy rendszerekből kipréselni a költségvetési deficit leszorításához szükséges pénzeket, az IMF-re szorultunk volna. Az pedig éppoly kényszerzubbony-programokat kényszerített volna ránk, mint korábban. Az EU legalább a fiskális politikába nem szólhatott bele... De a deficit mértékét emelni nem engedte ő se.

Az EU-nak az alacsony keleti bérek jól jöttek. Emlékeztetek arra, hogy az ECB egyik vezetője azt mondta 2005-ben, hogy a csatlakozáskor jól jött nekik a mi olcsóságunk.... Ők az integráció mélyítése helyett, paradigmát váltva, a bővítést választották, mint mondta. Tehát mi *az ő problémájuk megoldása voltunk*, az olcsóságunkkal... S nem kutató mérnököknek, hanem összeszerelő munkásoknak kellettünk nekik.

Bizony, semmi érdemi forrást nem kaptunk az EU-tól ezekre az ágazati korrekcióra. *Berre sose engedtek támogatást fordítani!* Pedig minden EU-s statisztika mutatta az oktatásügy, egészségügy súlyos hátrányát részünkről, az EU-n belül. Mindig a keletiek voltak az utolsók a 27-28 ország közül, s **legeslegutolsó helyen többnyire mi voltunk**. Mi még a többi keleti országnál is rosszabbak vagyunk e két területen, minden vizsgált időszakban.

Bocsánat, ez nem tűnt fel senkinek?

Láttam az egészségügyi ország-anyagoknál, évek óta, hogy a szakemberek magyar részről, igenis, jelezték. Ott szerepelt az EU-nak megküldött ország-jelentésekben. De egyrészt Brüsszel rá se rántott, másrészt a magyar gazdaságpolitika nem vont le határozott következtetéseket ezek alapján. Most, napjainkban végre már a pedagógus induló bérek alacsony szintje az Unióknak is feltűnt.. Azt olvastam, hogy esetleg napjainkban enged Brüsszel EU-s forrást erre a kiigazításra felhasználni.. Jó lenne.

Nehéz megérteni, hogy az elmúlt 12 évben miért nem lépett e téren a kormányzat. Végiggondoltuk a politikai motivációikat, s nem feltétlenül helyeseltük. (És ebben *nem* az ellenség hangja van...) Ha nem is volt eddig rá EU-s pénz, az szja visszatérítések, és a

járadékcsökkentés helyett a bevételek egy részét már korábban is lehetett volna – csökkentések helyett – erre fordítani!

Nem akarom ragozni e két terület fontosságát a magyar jövő szempontjából. Tudom, a most várható nehézségek nyilván nem kedveznek a jelen gondolatok felvetésének.

De ha értjük az okokat, talán könnyebben elviseljük a terheket.

Bp, 2022. aug. 14.